

## En bondegårds endeligt

En junidag i det herrens år 1985 falder øjet på en annonce i det lokale dagblad om salg af



stuehus med udlænger til en bondegård. Gården er offer for det, man kalder udviklingen, og er ophørt som selvstændigt landbrug. Det kan der formentlig gives mange saglige forklaringer på: Den tekniske udvikling, utidssvarende bygninger,

ingen arvtagere osv. Sådan er det gået mangan en landbrugsbedrift, så hvorfor stoppe op ved denne? Det vil fremgå af det følgende, at der ligger indtil flere årsager dertil.

Gården er den smukt beliggende bondegård, ca. 1 km syd for Sonneruplund mellem Tuse og Svinninge. Las os se lidt nærmere på dens 200-årige historie.

På den tid ejedes de fleste af gårdene omkring Tuse af baroniet Løvenborg, der foruden dette gods også ejede herregården Vognserup, hvortil "vores" bondegård hørte.

Gårdene i Tuse by var endnu ikke udflyttede, således som vi i dag ser dem liggende på stribe langs A4 mod Svinninge. Men med markerne vestligst i Tuse sogn var der noget særligt. Ligesom andre godsbesiddere i denne periode havde Løvenskiolderne stor interesse for hesteavl, der kunne opnå Det Kongelige Landhusholdningsselskabs ærespræmier, hvilket da også lykkedes gennem en årrække. Til den ende havde baronen oprettet stutteri, hvis beliggenhed netop var på disse arealer, hvorfor de da også blev benævnt som stutmarken.

En anden ejendommelighed var, at den også blev kaldt Manzaljorden, hvilket betød, at udgiften til aflønning af Butterup-Tuse sognes præst hovedsagelig skulle hentes fra disse marker, en ordning, der i øvrigt strakte sig langt ind i det nittende århundrede.

Mod slutningen af det 18. århundrede sker der som bekendt store forandringer inden for bondesamfundet, også på vore egne. Således får baron Michael Hermann Løvenskiold af højere myndigheder tilladelse til at nedlægge en lille landsby nær Ugerløse, kaldet Sonnerup. Af disse gårdes jorde oprettedes gården Minneslyst, men på betingelse af, at baronen oprettede en ny bondegård et andet sted inden for sine besiddelser, og det blev på stutmarkerne vest for Tuse. Heraf kommer det navn den har bevaret til vore dage, nemlig Ny Sonnerupgård.

Vi er i begyndelsen af året 1795. Den 7. februar får bønderne under Vognserup ifølge baronens dagbog besked på at hente egetømmer fra Løvenborg til Niels' gård på stutmarken, og i Holbæk skal der hentes to læs fyrretømmer, formentlig bragt dertil med baronens eget skib fra de norske besiddelser. Senere på foråret, d. 19. april, bliver der "Givet seddel på tømmer til en udlænge til Niels Rolsteds gård". Dagen efter skibes rug med 16 vogne, og der bringes tømmer med tilbage til stutmarkens udlænge. Og nu stiger aktiviteten yderligere. Den 21. april: I morgen skibes med 36 vogne fra forpagteren, de 27 bringer 6 tønner kalk og 4000 mursten til Niels' gård. De øvrige tage 20 tylvter lægter med til Sonnerupgård. Nu gik det ikke helt sådan, for d. 22. april står at læse: "36 vogne med hvede til skib og tømmer til stutmarken tilbage, da der ikke kan fås mursten". Gennem hele dette forår kan vi næsten fra dag til dag følge opførelsen af gården gennem baronens dagbog. Murermester Jens Nielsen skulle rejse skorsten og sætte bageovn samt levere en bryggerkedel, for hvilket han modtog 16 rigsdaler. Der blev også opsat en kakkelovn, men denne luksus måtte gårdens første beboer selv betale for. I regnskaberne læser vi: Den 23. februar betalt snedker Anders Hansen i Tudse for vinduer til Niels Rolsteds gård i Ny Sonnerup 33 rigsdaler".

Men til en bondegård hører mere og andet end bygninger. Den 10. april købes på Roskilde Marked en 7-årig hoppe for 24 rigsdaler, og en hest på 6 år for 21 rigsdaler, begge til Niels Rolsteds gård, og nogle dage senere købtes Jens Udriders brune hest, 10 år gammel, til samme. Også et par kreaturer indkøbes.

Hvem var nu den flere gange nævnte Niels Rolsted, gården første beboer?

Her må vi vende os til dennes egen beretning, som den kendes i den slægtsbog, han som gammel mand udarbejdede. "Sommeren 1794 (skal være 1795) blev på Butterup Præstekalds Annexjord på Tudse Mark bygget en ny Bondegaard, denne ville Herskabet, jeg skulle have, thi hr. Baron troede mig duelig dertil, og jeg troede det selv". Niels var kommet fra landsbyen Rolsted mellem Nyborg og Odense og havde i 13 år været herskabets tro tjener, hvilket nu skulle belønnes med en fæstegård. Hans kone, Mette Sophie, var datter af jæger Grønbech i Lodskov, og selv tjente hun som kokkepige på Løvenborg. De var blevet gift allerede i 1788, og brylluppet "stod hos Daniel Leerbech i den saakaldte store gaard i Trønninge", hvor der var grønkål og flæskeskinke på bordet, men det er en anden historie.

Nu blev det ikke til nogen lykke for tjeneren og kokkepigen at blive fæstere på Tuse Mark. Sygdom slog for en tid familien ud, og efter 3 år måtte de afstå den til en ny fæster, Anders Ibsen fra Udby på Tuse Næs. Mens Niels Rolsted senere bliver skovfoged og i 1816 skovrider på baroniet indtil år 1832, så går det bedre for Anders Ibsen på Ny Sonnerupgård.

I afståelseskontrakten, der er underskrevet d. 9. april 1798, kan vi læse, hvad Anders Ibsen overtager af kreaturer, inventarium og indbo og på hvilke betingelser.

Af bæster: En brun hest, en sortebrun hoppe, en brungul hoppe, en mørkebrun ditto, en grå hoppe og en brun hoppeplag.

Af køre: 2 køer, 2 kvier og 2 stk. svin.

Inventarium: Et par læderseler med halskobbel, hovedstol og strandskeder, 2 par hampesiler, et par stavtræer med puder, et par lærreds-hækker, 3 par høsthækker, en fjellefadning, to beslagne vogne, en ny jernharve og en ældre ditto, en træplov med tilbehør, en jern bagplov og en hakkelskiste med kniv.

Vi ser her noget karakteristisk for denne periode i dansk landbrug. Gårdens drift er afhængig af stort hestehold og hvad dertil hører, men kvæg og svin er ret uvæsentlig. Det store antal heste var en nødvendighed, dels af hensyn til den tunge plov og dels den meget kørsel på marker og veje.

Indbo: En del indbo har familien Rolsted formentlig taget med sig, men noget blev stående på gården. I stuen: Et langt bord og en gåsebænk og 2 stole. I køkkenet: Et bord, 2 bryggerkar og en ølfjerding. I karlekammeret: En seng med klæder i, og et sengested til pigen.

Af kornvarer er der tilbage: 3 tdr. rug, 12 tdr. byg, 13 tdr. havre.

Så følger i næste afsnit den nye fæstebondes vilkår for at overtage gården:

"Fra 1. maj svarer Tiltræderen til alle kongelige Skatter og Kontributioner, som enten nu ere eller blive påbudne samt til næste Mortensdag at levere til Butterup Præst 16 Tdr. 6 Skp. Byg og til Herskabet Penge To og Trædive Rigsdaler, som ere de sædvanlige aarlige herskabelige Afgifter. Sædvanlige Emolumenter til Herredsfoged, Sognefoged og Skoleholder og videre saadanne Paabud hos Fæsteren at udrede efter Gaardens Hartkorn, og som deraf herfor ere erlagt".

Endelig skal Tiltræderen forrette to Københavnsrejser årligt efter tilsigelse.

Herefter bliver Niels Rolsted og Anders Ibsen enige om en afståelsessum på 400 rigsdaler, præcis den samme sum som Niels Rolsted havde skulle skaffe i indfæstningspegne 3 år tidligere og som "Baronessen naadigst laante mig".

Så underskrives kontrakten således:

Løvenborg, den 9. april 1798.

På Niels Rolsteds Vegne og udi Sygdom efter Instruks og Fuldmagt M.H.Grønbech. Rasmus R.O.S Ovesten

Anders A.I.S.Ibsen

Kontrakten er nu underskrevet på forventet aprobaton af baron Løvenskiold, som er gårdens egentlige ejermand. Dette finder sted.

Så sidder da Anders Ibsen på Ny Sonnerup som fæstebonde. Han er 31 år gammel og hans kone, Kirsten Larsdatter, er 25 år. Ved folketællingen i 1801 havde de en søn, kaldet Lars, formentlig efter morfaderen, samt en pige, Dorthe Pedersdatter, som var 6 år og af familien.

Jordtilliggendet var 45 tdr. land ager og ca. 8 tdr. land eng, kaldet gåsefjælleden. Ansat i hartkorn var det 6 tdr. 5skp. 3 fdkr. og 2,5 alb. Såvel avlsbygninger som stuehus var nyopførte. Hvordan de var indrettede og hvilke materialer, får vi et klart billede af ved fæsteafståelsen godt 32 år senere, thi nu skal en synsforretning finde sted:

"Anno 1830, d. 2. december indfandt vi undertegnede Sognefogeder Peder Davidsen af Hellestrup og Hans Larsen af Grandløse og i den Gaard på Tudse Mark Nysonnerup kaldet, som beboes af Ole Pedersen, for ifølge Merløse og Tudse Rets-Udmeldelse af 18. f.M. at syne og i fæste overlevere hernævnte gaard til bemeldte Ole Pedersen, der ved Forretningen var nærværende og intet mod Udmeldelsen have at erindre.

Paa Baroniet Løvenborgs Vegne var mødt undertegnede Forvalter.

Vi besigtigede gaarden og fandt:

Stuehus bestaaende af 11 Fag bygget af Ege Under og Fyr overtømmer, hele længden i Syd, murede vægge og Straatag på Lægter, indrettet til to Stuer i 6 Fag, Køkken med Skorsten, Bageovn og Kjøller i 3 Fag og to Kamre i 2 Fag. Loft over hele Længden og dermed forsynet med fornødne Vinduer og Døre, alt med Beslag. Det hele forefandtes i god Stand uden Mangler. I Stuen forefandtes Kakkellovn, som blev ansat at have en værdig af 20 Rigsdaler Sølv.

Den vestre Længde bestaaende af 14 Fag, bygge af Ege Under og Fyr Overtømmer, lerklinede Vægge og Straatag på Lægter, indrettet 2 Fag til Karlekammer, 2 Fag til Faarehus, 6 Fag til Koehus, 2 Fag til Foderloen og 2 Fag til Stald med Stald-Indretningen. En Bræddegavl i Søndre Ende og sammenbygget med nordre Længde, forsynet med Døre med Beslag, alt i god Stand og uden Mangler.

Den nordre Længde, bestaaende af 16 Fag bygget af samme Materialer som forrige Længde, klinede Vægge og Straatag paa Lægter, forsynet med 2 Bræddegavle og

indrettet 5 Fag til Lade, 2 Fag til Loe, 2 Fag til Portrum med Port for, der er beslagen, 2 Fag til Lade, 2 Fag til Loe og 3 Fag til Lade. Længden er forsynet med de fornødne Døre med Beslag, alt fandtes i god Stand uden Mangler.

Den østre Længde bestaaende af 14 Fag bygget af samme Materialer som forrige Længder med klinede Vægge og Straatag på Lægter, indrettet 3 Fag til Loe, 2 Fag til Lade, 3 Fag til Portrum med beslagen Port, 2 Fag til Tørvehus, 2 Fag til Huggehus og 2 Fag til Svinehus. En Bræddegavl i søndre Længde og sammenbygget med nordre Længde. Længden er forsynet med de behøvede Døre med Beslag, alt fandtes i god Stand og uden Mangler.

Derefter besigtigede vi Besætningen og Inventariet saaledes:

en brun Hest 10 aar gammel  
en rød Hoppe 10 aar gammel  
en graae Heste 7 aar gammel  
en sort Hoppe 5 aar gammel  
en rød Plag 2 aar gammel  
en graae Hoppe 6 aar gammel  
en beslagen Vogn med Fjæller, Høstlad med Tilbehør  
en beslagen Vogn med Tilbehør  
en Jernplov med Tilbehør  
tvende Jernharver  
et Reiseseletøj

hvilket Besætning og Inventarium vi skjønnede at være tilstrækkelig til Gaardens Drift. Fæsteren anmeldte, at af Rug er saaet 5 Tdr. og til Foraaret vil kunne saaes 10 Tdr. Byg, 6 Tdr. Havre og 4 Tdr. Bælgsæd og til Fødekor vil medgaa maanedlig Rug 1 Tønde og Byg 1 tønde og 2 Skp., hvilken saasæd og Fødekor forefandtes på Stedet og blev Fæsteren overleveret.

Saaledes have vi foretaget denne Forretning efter Samvittighed og bedste Skjøn, som nu fæstet er til endelig at afhjemle samme.

Peder Davidsen

Hans Larsen

Imod Forretningen og dens Afhjemling haves intet at erindre.

Paa Vognserup Gods Vegne  
Torst

Som Fæster  
Ole Pederse